

Mi az a genealógia?

A genealógia jelentősége

Kőfalvi Tamás

86

Széth és Ozirisz, Romulus és Remus, Káin és Ábel, Ábrahám és Izsák, József és testvérei, Luke Skywalker és Darth Vader – a genealógiai gondolkodás az emberi kultúra elválaszthatatlan része az ősi papiruszoktól egészen a hollywoodi kasszasikerekig. Az ember társas lény, közösségi létezését alapvetően határozza meg a vérségi kapcsolat, a leszármazás és a rokoni összetartozás tudata. Ez az ősi, az emberi kultúra gyökeréig nyúló meghatározottság ölt testet a mítoszok és a vallási elképzelések világában is. Az ókori egyiptomi hitvilág alapkonfliktusa családi dráma, amely Széth és Ozirisz testvérviszályáról és a meggyilkolt Ozirisz fiának, Hórusznak a nagybátyján beteljesedő bosszújáról szól. Az ókori görög civilizáció embere az apja ellen lázadó Zeust és testvéreit tette meg a mindenség uraivá, amelyet emberek, istenek és mitologikus lények nászából született teremtményekkel népesített be. Az iszlám vallás síita és szunnita megosztottságát eredményező teológiai viták genealógiai gyökerűek. A Biblia – a szeplőtelen fogantatás megfogalmazása mellett – Jézus családfáját egészen az első emberig, Ádámig vezeti vissza. „Családokba” csoportosítjuk és egymásból származtatjuk a természetes és a számítógépes nyelveket, a zenei stílusokat és a legkülönbözőbb termékeket is.

A genealógia fogalma

A genealógia fogalmát ma sokan a családfakutatással azonosítják, tágabb értelemben azonban inkább származástannak, eredettannak nevezhetjük. Mint a klasszikus történeti segédtudományok (diplomatika, heraldika) általában, úgy a genealógia sem a történettudomány részeként, hanem egyfajta „alkalmazott tudományként” született, amely a mindennapi élet egyik pragmatikus területét jelentette, és elsősorban a jog világához kapcsolódott. Jelentőségét az adta, hogy a származásnak és a rokoni kapcsolatoknak már a legkorábbi időktől kezdve meghatározó szerepe volt a különböző jogok, javak és kiváltságok birtoklása, illetve gyakorlása terén. Minthogy ezeket elsősorban a társadalmak felső rétegeibe tartozók birtokolták, ezért a genealógia gyakorlati alkalmazása is elsősorban hozzájuk kötődött. A leszármazási kérdések az alsóbb társadalmi rétegek esetében általában az öröklés és a házasságkötés kapcsán voltak fontosak.

A Magyar Nemzeti Levéltár Bécsi kapu téren lévő épülete (Budapest)

Nagy Iván: *Magyarország családai* című művének első lapja

A magyar genealógiáról

Magyarországon a genealógia történettudományi indíttatású művelése a 18. században indult meg, de számottevő fellendülése csak a 19. század második felében következett be. Ennek impozáns eredménye Nagy Iván 1857–1868 között 13 kötetben megjelent, 12.000 nemesi családot bemutató munkája: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi ábrákkal*. Ennek tartalmát Kempelen Béla 1911–1932 között kiadott 11 kötetes műve (*Magyar nemes családok*) 40.000 családra bővítette. A középkori magyar nemesség genealógiájának fontos műve Karácsonyi János *Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig* című, 1900-ban kiadott munkája.

1883-ban alakult meg a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, illetve indult útjára ennek folyóirata, a *Turul*. A Társaságot 1950-ben mint „reakciós áltudományt” művelő csoportot megszüntették, s csak 1989-ben alakult újjá. Az 1970-es évek enyhülő politikai légkörében lassan újjáéledt, és ismét tudományos létjogosultságot kapott a genealógia, amely a családfakutatás révén a rendszer-

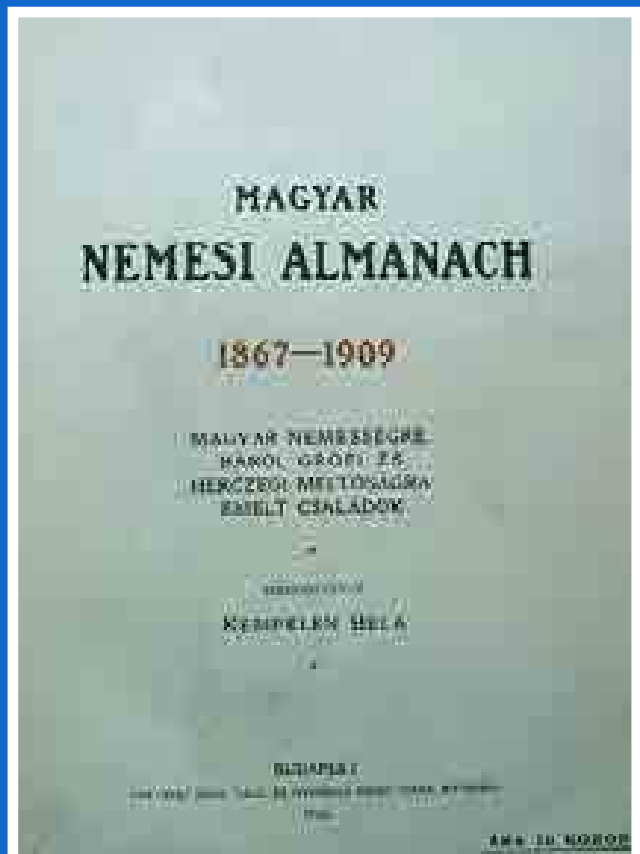
váltás óta reneszánszát éli, sőt a biológia és az orvostudomány eszközei révén (pl. DNS-vizsgálatok) gyakorlati szerepe is megnövekedett.

Genealógiai jelek és ábrázolások

nő	○ vagy ♀
férfi	□ vagy ♂
meghalt	†
temetés	☩
házasság	∞
válás	∞
élettársak	∞
csatában elesett	✕
keresztelés	~
halva született	†*
házasságon kívül született	(*)

A leszármazási viszonyok tömör és egyértelmű ábrázolása érdekében a genealógia különböző jelöléseket használ. Ezekben a jelkészletekben lehetnek eltérések, de egy alkalmazási körön belül mindig következeteseknek kell lenniük.

Kempelen Béla: *Magyar nemesi almanach* című művének első lapja

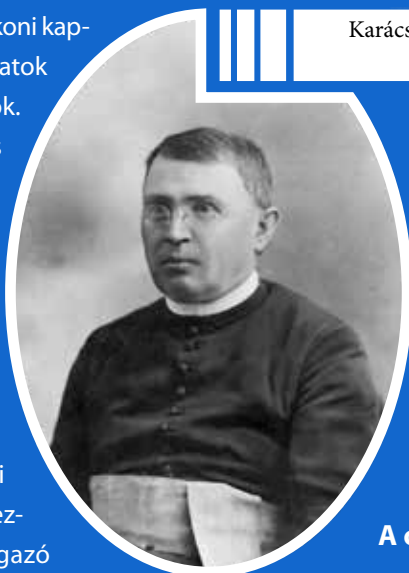

Mi az a genealógia?

A genealógiai jelek segítségével a rokoni kapcsolatok és a legfontosabb életrajzi adatok is jól áttekinthető formában ábrázolhatók. A 19. században például a korai halálozás miatt szövevényessé váló rokoni kapcsolatok átláthatóvá tétele érdekében a jobbágyok örökösödési pereik iratanyagában az úrszékhez gyakran leszármazási rajzokat, úgynevezett „vérágzatokat” is benyújtottak.

A genealógiai táblák két leggyakoribb formája az őstábla és a leszármazási tábla. Előbbin a vizsgált személy helyezkedik el legalul, felmenői pedig szétágzó vonalak mentén kerülnek feltüntetésre. Ezt az ábrázolási módot, mivel a létrejövő ábra a fa szerkezetéhez hasonlított, ősfának nevezték, és ténylegesen is faként rajzolták meg. Gyökerénél az egyén, a faágak levelein pedig a felmenők nevei és gyakran címerképei kaptak helyet. A leszármazási tábla egy személy (házaspár) lemenőit tartalmazza, felülről lefelé halad, a vizsgált személy itt is a tábla alján, de saját generációjának tagjaival együtt helyezkedik el. Ez a tábla megfordítva szintén ábrázolható fa formájában.

Karácsonyi János (1858–1929) történész, bíró, püspök, tanár és családfakutató

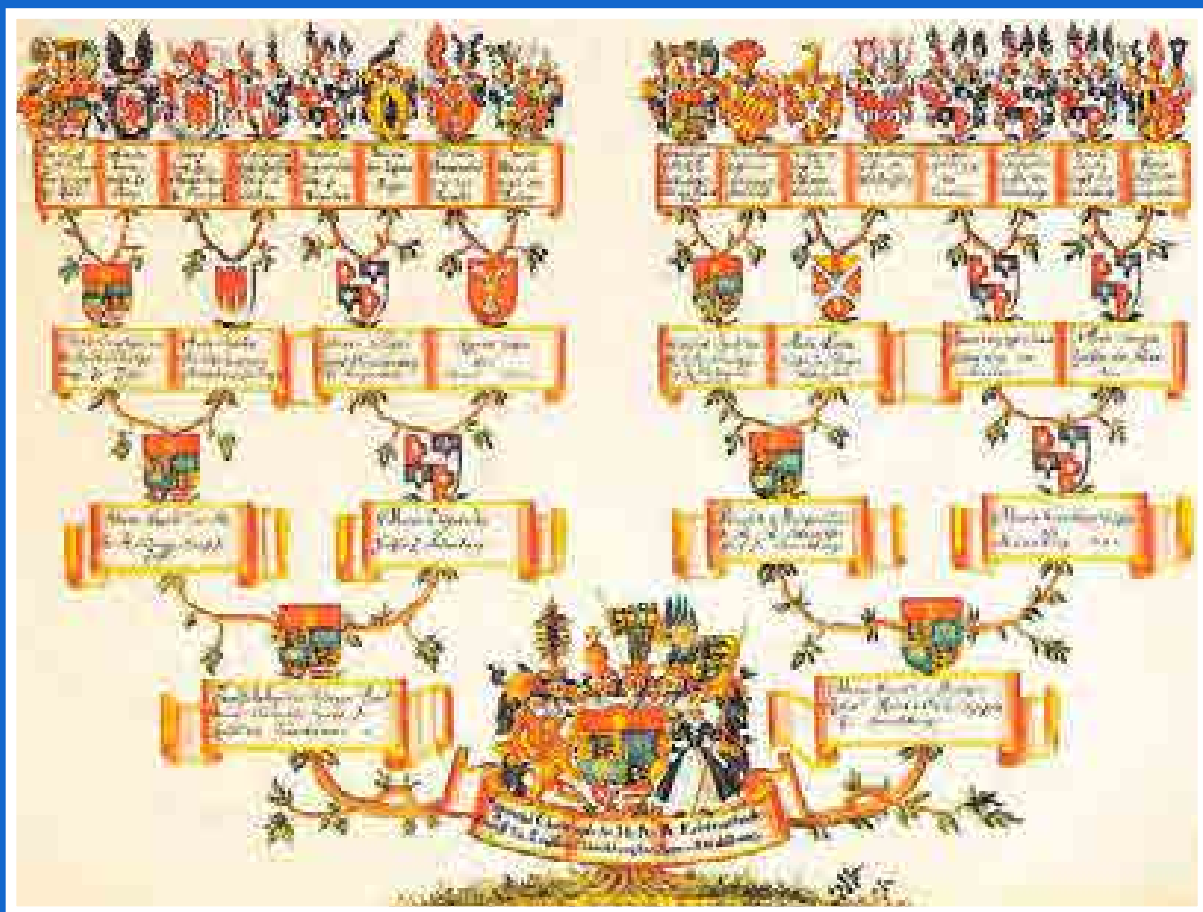

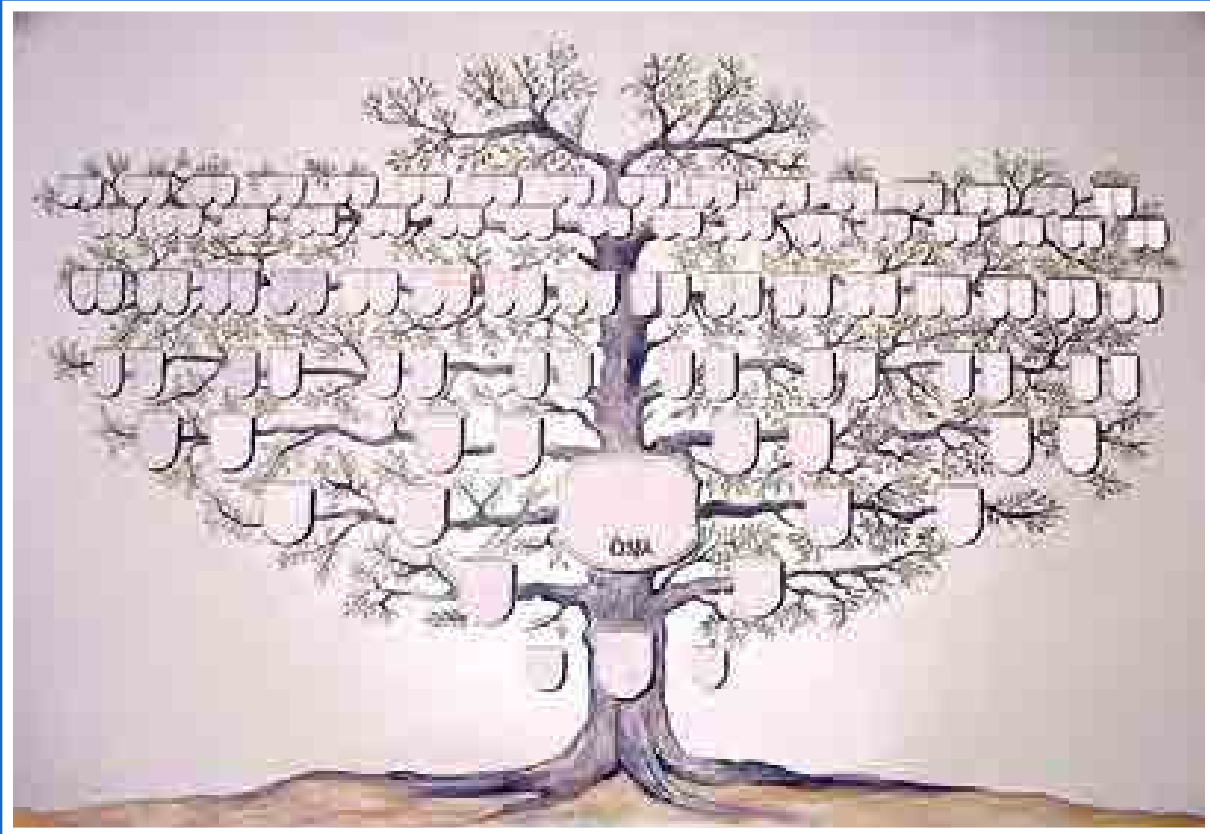
A felmenők és a leszármazás is ábrázolható félkör vagy kör alakban, illetve összeállíthatók különböző jegyzékek (ősjegyzék, lemenők jegyzéke) is. A táblázatokban, jegyzékekben szereplő személyeket az egyértelműség érdekében számozni szokták, a generáció számát római, az abban lévő személyeket pedig arab számmal látva el.

A családfakutatás

Napjainkban a genealógia széles körben népszerű területe a családfakutatás. Ennek célja a családfa felállítása, a leszármazási láncok minél régebbi időig való visszavezetése. Ennél tágabb kutatási terület a család történet, amely a családfán szereplő személyek életének minél teljesebb megismerésére is törekszik. A családfa feltérképezéséhez igen sokféle forrás használható fel.

A Waldburg-Ahrentafel család családfája

Üres családfa minta

Genealógia és genetika

Legismertebb csoportjukat az anyakönyvek (születési/keresztelési, házassági, halotti anyakönyvek) jelentik, amelyek vezetése Magyarországon a katolikus egyházban a 17. század első harmadától, a protestáns egyháznaknál a 18. század utolsó harmadától, az izraelita felekezetnél pedig a 19. század közepétől vált általánossá. Az egyházi anyakönyvek másodpéldányait az illetékes törvényhatóságok őrizték. A polgári anyakönyvezés 1895. október 1-től lett kötelező.

Az anyakönyvek mellett számos, szinte felsorolhatatlan levéltári forrás áll a kutatók rendelkezésére: adóösszeírások, katonaállítási jegyzékek, hagyatéki és peres iratok, bírósági jegyzőkönyvek, telekkönyvek, céhes és ipartestületi iratok, árvaszéki és gyámügyi iratok, úrbéri jegyzékek. A fiatalabb forráscsoportok közül az írott sajtót érdemes kiemelni. Szerencsére az írott forrásanyag egyre nagyobb része érhető el digitális formában, sőt egy részük már adatbázisokban is kereshető. A családfakutatás iránti érdeklődést bizonyítja, hogy e téren számos vállalkozás kínálja szolgáltatását, illetve a kutatáshoz, a családfa rögzítéséhez több számítógépes segédprogram is elérhető. A világ legnagyobb, amerikai és izraeli kutatók által összeállított családfája 2018-ban 13 millió embert tartalmazott és 500 évre nyúlt vissza az időben.

A genealógia által kutatott vérségi kapcsolatok biológiai jelentőségét már a korai időkben felismerték. Augustus császár az 1. században törvényben tiltotta meg a vérkonok házasságát. A 19. századtól a genetika fejlődésével az egyénhez kapcsolódóan előtérbe került az öröklött tulajdonságok, hajlamok, betegségek, testi és mentális jellemzők vizsgálata, és ehhez kapcsolódóan a származási és rokoni kapcsolatok feltárása, a közösségek szintjén pedig az etnogenezis kérdésköre lett hangsúlyosabb. A genetikai vagy biológiai genealógia szörnyű vadhajtása lett a fajelmélet, amely a náciizmus ideológiájában csúcsosodott ki, népirtáshoz biztosítva teljesen spekulatív, áltudományos eszmei hátteret.

Az orvostudomány és a technológia fejlődése, az emberi genom feltérképezése és a DNS-vizsgálatok révén a genetika új perspektívát nyitott a genealógiai kutatások területén. 2020 elején például hosszas jogi huzavona után apasági teszt bizonyította, hogy II. Albert lemondott belga királynak van egy 52 éves lánya, és ugyancsak genetikai vizsgálatok révén lehetett előrébb jutni a székesfehérvári királysírok csontjainak azonosításában is.

